

n g. (3)

Jongeleen be-
stig oordeelde
ook over de
en meegedaan.
olgende citaat
in in oprecht-
n vraagt, wie
de Kerk der
e terugbleven,
ter in moeten
uittraden, juist
inderen Gods
en die dieper
gingen, viel
rklakkigs, iets
hun uittraden
ntie werd."*)
aar hij dit ci-
rwijze is het
ord of letter
f. M. de Bruin
ermoeiden, dat
hij Dr Kuyper
f derde hands

in de Heraut
band gelezen
mee geweest
verklaring er
order van ons,
lers geestelijk
en ons oer-
kt Dr Kuyper
es en zegen,
werd. En dan
lers der schei-
nen in 'talge-
sitaat van De
r hen die uit
slijke Gerefor-
ler — zoals
en die in de
De „bidders”,
ort te zeggen,
iet uitgaand;
uitzonderingen

en, die door De
it, zijn door mij
Gereformeerde

ongeling. Hier
gisch ele-
umert, de
rotische heeft
ond, n.l. den
n den mensch
n naar de
et meer al-
ratie zich
wijsheid in
an den Eros
van den jeug-
De Jeugd-
uit te verklar-
erotische vor-
isje en de
rouw. Maar
rouw, door
k het element
en van het
welijke na-
der dattreedt
de meisjes, in
en, die van
n verschil-
het de ver-
van ouderen
anger stelt
inding in ero-
het andere
poneert, dat
n, vroeger dan
de opmerking
llen gaat ech-
het sexu-
Of verstaan
at in hetgeen
juist bewezen
het sexu-
n niet aldus:
het lieve, het
nden", enz.)*
ger bij het
en bij den
delende, ver-

En willen wij Dr Kuyper hierin geheel recht
doen, dan moeten wij ook hooren, welken maatstaf
hij aanlegde, alvorens hij tot dit oordeel kwam.
Volgens hem komt het ook bij het stuk der refor-
matie er vóór alles op aan, of men recht voor God
staat. „En recht voor God wil in deze zaak
zeggen, of men het verval van den kerkstaat voelt
en belijdt als een oordeel Gods, dat om de
zonde van zijn volk over ons kwam. Voorts of men
naar beteren kerkstaat dorst, niet uit het ingebeelde
besef, dat anderen het mis lieten loopen, en dat wij
het nu eens beteren zullen, maar uit den drang
der ziele, dat het om Gods wil zoo niet
langer mag. En eindelijk, of men inzien en er
naar handelt, dat die reformatie komen moet, niet
doordien wij er ons voor in het zweet zetten,
maar dat ze alleen komen kan en zal, indien het
God den Heere belieft, ze ons op onze stille ver-
oetmoediging, als gift zijner genade te schenken.

En leggen wij dien zuiveren maatstaf nu aan,
neen, dan mogen wij niet onoprecht zijn, maar
dan is het niet waar te maken, dat juist de uit-
getreden uit onzen kring de diepst veroetmoe-
digden waren, dat juist hun de schuld des volks
voor God het zwaarst op de ziele woog, en dat zij
het meer dan anderen om den „Name des Heeren”
niet langer konden dragen.”

Ook al laten wij op dit oogenblik deze beoor-
deeling geheel voor rekening van Dr Kuyper, dan
kunnen we nochtans uitspreken, dat Dr Jongeleen
aan diens woorden een inhoud en een strekking
heeft gegeven, die ze bij Dr Kuyper volstrekt niet
hadden.

Trouwens, dat deze niet zoo ongunstig over de
afgescheidenen oordeelde, blijkt o.a. ook uit dit
feit, dat hij al in 1873 hun oeffenaarigheid aan
zijn kerkgenooten ten voorbeeld stelde en met
breede becijferingen berekende, wat in de Her-
vormde Kerk al niet tot stand zou kunnen komen,
indien daar met dezelfde mildheid als in de
Christelijke Gereformeerde Kerk gegeven werd.

„Onderstel dit nu eens, neem aan, dat de offer-
vaardigheid, de kracht van het Kerkelijk leven bij
de Hervormden mee door deze betere kerkinrich-
ting den ijver der Christelijke Gereformeerden hier
ter stede kwam te evenaren, zie dan eens, wat we
konden doen.”*)

Alleen de ironie is, dat wat Dr Jongeleen aan
Dr Kuyper in den mond leggen wil, eenmaal door
iemand uit zijn eigen kerk is gezegd. De heer J. H.
Wessels, destijds Christelijk Gereformeerd ouder-
ling te Utrecht, die op last van de Synode der Chr.
Geref. Kerk van 1894 een boekje over de kerke-
lijke gebeurtenissen der juist voorbijgegangene jaren
gaf*), zegt niet slechts van degenen die overgegaan
waren, maar van de gansche afgescheiden kerk:
„Ontkend kan het niet worden, dat het volk der
scheiding, vooral in de laatste jaren voor 1886

*) Confidentie 89, en verder 85—90.

*) Deze mededeelingen over den heer Wessels vond ik in
de Chr. Geref. Kerkbode voor Groningen etc. van 26 Januari
1932.

heffende, dat de jonge vrouw op hem uit-
oefent.**) Zoo vinden wij hier bij degenen, die het
U. L. O. volgen, op de H. B. S., het Gymnasium
of Lyceum zijn, het dwepen met den leeraar of
leerares. Dat dit dwepen bij meisjes meer voor-
komt dan bij jongens, komt ook naar de meening
van W. Stern daaruit voor een deel voort, dat
de belangstelling van den jongen op school niet
hoofdzakelijk aan den persoon van den leeraar,
maar meer aan het vak gebonden is. Het meisje
daarentegen kan haar belangstelling in iets zeer
moeilijk losmaken van den persoon, die er bij
betrokken is. Wanneer een meisje, zoo geeft Stern
een voorbeeld, bijv. met den letterkunde-
leeraar dweept, dweept zij dikwijls ook met de
behandelde literatuur. Eigenaardig is de con-
clusie voor de Paedagogiek, welke
Stern hieruit trekt:

„Veel ouders van dergelijke meisjes zeggen: dat
dwepen met een leeraar is niet goed. Meisjes moe-
ten door vrouwelijke leerkrachten onderwezen wor-
den. Ik houd dit voor absoluut verkeerd; een der-
gelijke dwepertij is een vorm van „ideaalvorming”,
welke men niet moet onderschatten. Zij draagt er
toe bij, om de belangstelling te verhoogen en
vreugde in de klasse te brengen. Daarom lijkt het
mij een paedagogische eisch, dat leer-
lingen en leerkrachten niet altijd van
hetzelfde geslacht zijn. Geschikte manne-
lijke leeraren behooren in meisjesklassen les te
geven, en evenzoo andersom. Dit zal een verrij-
king van het schoolleven ten gevolge hebben.” Wij
meenen voorts, dat Stern in deze lijn niet te
mogen volgen.**) Afgedacht nog van sexuele
gevaaren, die in dezen leeftijd dicht bij het ero-
tische liggen, gelooven wij, dat een dergelijke maat-
regel voor dezen leeftijd niet goed werkend
is op de vorming der persoonlijkheid
en van den jongen en van het meisje.

Spranger vindt verder, dat in dezen leeftijd
en in deze verhoudingen de kracht van dit ero-
tische meer gevoeld wordt uit het eigen innerlijk
leven dan van den persoon, naar wien „de
platonische liefde” uitgaat. Hier wordt gezien
„het bloeien der ziel”, dat deze idealen voort-
brengt. De Eros is hier niet minder, maar open-

baar legering scheen vergeten te zijn en afgeweken
van den weg waarop de vaderen eertijds hadden
gewandeld. Van dat volk moest toen waarlijk wel
gezegd worden: „Zij deden den lande geene be-
houdenis aan en de inwoners vielen niet neder.”
Hadden zij in alles het pad des rechtvaardigen be-
wandeld, wie weet of er in 1886 wel een refor-
matie tegenover hen zou gekomen zijn.”*)

Nu versta men mij goed. Ik laat ook dit oordeel
geheel voor rekening van den man, die het heeft
geschreven. Maar als Dr Jongeleen bijna een halve
eeuw later nog in verzet komt over een oor-
deel van Dr Kuyper, dat slechts een bepaald
aantal personen, die tot de afgescheiden kerk
overgingen, betrof; dan behoort hij ook zijn pro-
test te laten hooren tegen één der vroegere meest-
vooraanstaande Chr. Geref. ouderlingen, die over
den geestelijken toestand der gansche afge-
scheiden kerk een veroordeelend vonnis streek.

E. D. KRAAN.

*) Eenige beschouwingen omtrent den kerkelijken toestand
van en na 1892, 55—56.

Een bezwaar van Dr Heida.

Dr H. J. Heida heeft een bedenking tegen een der
voorgestelde liederen. We lezen in „Geref. Kbl. Hoek
van Holland etc.”:

Wat den Christus Gods betreft, heeft men in de
Middeleeuwen ongetwijfeld theoretisch het monophy-
sisme, dat Christus n.l. na de menswording slechts
één god-menschelijke natuur zou hebben gehad, niet
geleerd; maar wat is van het weerstaan dezer ketterij
practisch overgebleven, als de aanbidding van den
Christus Gods niet wordt geleerd, omdat Hij God is;
maar als ook goddelijke vereering aan zijn ledematen
wordt gebracht.

Hoe stoffelijk een buitengewoon krachtig, in veel
opzichten zeer te waardeeren leeraar der Kerk, n.l.
Thomas van Aquino over de verhouding van Chris-
tus' lichaam tot de heiligheden van het sacrament
reeds spreekt, blijke hieruit, als hij schrijft; uit de
zijde van Christus, slapend aan het kruis zijn de
sacramenten gevloeid, waaruit de Kerk gefabriceerd
(dus ontstaan) is.

Doch voor het doel, dat wij beoogen, is het ons niet
te doen, om te laten uitkomen, hoe de sacramentleer
van Rome zich heeft vastgezet, noch om te laten zien,
dat de Marialeer ook op de voorstelling van de godde-
lijkheid der menschelijke natuur van Christus invloed
heeft geoefend; maar om met enkele trekken te laten
uitkomen, dat ook in de aanbidding der Middeleeuwen
de ledematen van Christus een plaats hebben ge-
kregen in die vereering en dat deze daarom mede
tot aanroeping hebben geleid, ja zelfs tot zekere aan-
bidding.

Ook de liederen uit dien tijd dragen dat stempel.
Het lied, aan Bernard van Clairveaux ontleend, dat
in het dubbele tiental, waarover de Synode heeft te

baart zich anders. En ook hierin nadert Spranger
Plato weder, als hij stelt, dat nu het erotische in
den betrokkene wordt een scheppende func-
tie. Het erotische wordt in zijn betoekenis voor de
zelfontvouwing zuiverder erkend. De Erotiek dient
hier „die Erhöhung der Innerlichkeit”. Hier wordt
tenslotte de geheime, verborgen eenheid van „na-
tuur en geest” openbaar. En hiermede heeft „het
rijpen” opgehouden; het „rijp-zijn” is begonnen.

De waarde van Sprangers beschouwingen omtrent
deze latere erotiek willen wij niet ontkennen, maar
toch meenen wij, dat in dezen leeftijd een er-
zijds het erotische wel als een ontspan-
ning tegenover grovere, sexuele drif-
ten, werkt en deze in goede banen leiden kan,
maar dat anderzijds hier het ideële ook
in grooter gevaar verkeert door de na-
bijheid van het sexuele. Want Spranger
moge nu wel zeggen: „Zij leven sterker voor „die
Idealität” dan voor „die Realität”, daar staat tegen-
over, dat juist deze latere erotiek zich van de pla-
tonische dweperij hierdoor onderscheidt, dat zij
realistischer is. Zij is individueeler, mono-
poliseert en daarmee ontstaat de jaloezie. Het
komt tot zekere sexuele spanningen, die de tra-
gedie voorbereiden.

Het is dan ook nog de vraag, of het zuiver
erotische zich kan voordoen bij perso-
nen van verschillend geslacht, of dat de
erotiek zal omslaan in sexueel gemarkeerde liefde.
De theorie zegt, dat zij bestaan kan. Maar dan zijn
toch in de practijk bijzondere omstandigheden in het
spel. Het erotische, dan beleefd, heel vriend-
schap, kameradschap. Maar dit erotische
bestaat in den regel alleen, doordat de liefdesdrang
reeds op een andere wijze in een sexuele ver-
houding zijn bevrediging vond. En daarmee is dit
erotische geoordeeld, ontwaard. Daarom is het „huwe-
lijk in kameradschap” (Lindsey, Wibaut) ook
geoordeeld.**) Teekenend is een woord in dit pro-
bleem: „Moeilijk is het, iemands vriendschap tot
liefde, moeilijker nog, iemands liefde tot vriend-
schap te dwingen. Men kan zich wel emancipeeren
van conventionele verhoudingen, maar niet van de
natuur.”

In dit verband is de verloving een heerlijke

oordeelen is geplaatst, is met denzelfden zuurdeesem
doortrokken.

Aan zulk een lied hebben wij in den kerkdienst
geen behoefte.

Het behoort uit den officiëlen dienst der aanbidding
van de Kerk Gods te worden geweerd.

Immers, in het groote gedicht waarvan het lied:

„O hoofd bedekt met wonden,
Belaan met smart en hoon!
O hoofd, ten spot ombonden
Met eene doornenkroon!
Eertijds gekroond met stralen
Van meer dan aardischen gloed,
Waarlangs nu druppelen dalen!
„k Breng zoegnend U mijn groet!”

deel uitmaakt, worden achtereenvolgens de ledematen
van Jezus gegroet en bezongen.

Niet zonder den inwonenden Christus als den Zoon
Gods. Dat is van een Roomsche ook allerminst te ver-
wachten. Dat brengt zijn voorstelling van de vereeni-
ging der twee naturen van Christus ook niet mee;
maar toch wel zóó, dat bij de begroeting, bij den lof,
de vereering mede gericht wordt op de menschelijke
natuur en daarvoor wordt gebogen.

Daarom werden ook door Bernard van Clairveaux
schie alle ledematen in dien zang achtereenvolgens
gegroet.

Wie toch naleest, hoe de dichter zich wendt tot de
voeten, tot de knieën, tot de zijde, tot de borst,
het hart en het gelaat van Jezus, behoeft geen
oogenblik te twifelen, of hier hebben wij te doen met
de in de Middeleeuwen diep doorgedrongen voorstelling,
dat deze ledematen mede in den lof en de vereering
van Jezus als Zoon Gods worden opgenomen.

Als iemand leest, dat tot de voeten van Jezus wordt
gesproken:

„Zoete Jezus, heilige (pie) God,
Hoewel schuldig, roep ik tot U
Betoon U mij als de genadige,
Vanaf (uit) Uwe heilige voeten.”

en wie daarbij neerlegt dezen zang, waarin van dat
hoofd gezegd wordt, dat het eertijds gekroond was met
stralen van meer dan aardischen gloed, kan toch niet
anders dan hierin zien de doordringing van het aard-
sche door de goddelijke natuur, welke tijdelijk aan het
kruis heeft opgehouden.

„k Breng zoegnend U mijn groet!”

Dat is een uitdrukking, welke uit den mond van
een Roomsche met zijn buigingen en groetenissen ge-
makkelijk vloeit; maar bij ons volk geen ingang be-
hoort te vinden.

Heel het kenmerkend onderscheid tusschen de
Roomsche wijze van begroeting en de aanbidding in
geest en waarheid wordt er door uitgewischt.

Ik denk er niet aan Dr Heida's bezwaar licht te tel-
len, en geloof ook, dat wij niet voorzichtig genoeg
kunnen zijn met het importeeren van roomschen zuur-
deesem. Zonder dus iets af te dingen op den ernst
van wat Dr Heida zegt, meen ik, dat in het onder-
havige geval het bekende: „O hoofd...” een loop door de
geschiedenis der Protestantsche kerk- en kunstgeschie-
denis genomen heeft, die dat gedeelte, dat thans tot
ons doordringen wil, voor elks besef heeft losgemaakt
uit het roomsche denkschema. Temeer, omdat van die

zaak, een schoone tijd. „Zij is een vorm van ero-
tisch samenleven, die het vollediger liefdeleven in
het huwelijk voorafgaat, daarvan ook ten deele
voorbereiding pleegt te zijn. Maar het sexuele
treedt in zijn gevaaren en moeilijkheden in deze
verhouding tot het andere geslacht sterker naar
voren, ook door den vrijeren omgang der geslachten.
Vroeger beschermden de conventionele rege-
len de verloofden tegen zichzelf. Kleingeestig lijkten
die oude verordeningen en te vor doorgaavoord,
deden zij tenslotte de „bevrediging” op slinksche
wijze zoeken. Maar zonder werkelijkheidszin waren
zij toch zeker niet”, merkt de vrijzinnig-christelijke
Prof. Dr M. C. van Mourik Broekman op.**) In
deze stellen in onzen tijd vooral jarenlange
verlovingen haar moeilijke eischen.

KNOPPERS.

*) Spranger trekt daaruit de conclusie, dat althans op dezen
grond de eisch van co-educatie niet gegrond kan worden.
Spranger, „Psychologie der Jugendalters”, pag. 96. Leipzig, 1928.

*) Zie ook hierover Dr J. Waterink, „De Opvoeding tot
het huwelijk”, pag. 111. Wageningen. Wat zulk een leider
betreft voor een Jeugdbeweging, is wel duidelijk gebleken in
den persoon van Dr J. E. Vonckenberg ten opzichte van de
schar jongelingen, die met hunne Vereenigen den bekenden
Geref. Bond vormen. Zijn verschijning op een Bondsdag was
alleen reeds genoeg.

*) Dr J. Waterink geeft in zijn bovengenoemd boek enige
beschouwingen, welke interessant zijn. Hij stelt terecht, dat de
„persoonsbinding” bij de vrouw meer naar voren treedt dan bij
den man, die meer op het „zakelijke” is ingesteld. Dr J. Waterink,
„De opvoeding tot het huwelijk”, pag. 112 v.v., Wage-
ningen.

*) Dat de verhouding tusschen hen, die van denzelfden leef-
tijd of van verschillende leeftijd en van hetzelfde geslacht
zijn, gevaaren met zich mede brengt, wordt bewezen door het
kwaad der homo-sexualiteit.

*) Dr J. Waterink, „De Opvoeding tot het huwelijk”, pag.
113. Wageningen.

*) Idem, pag. 113, v.v.

*) Zie speciaal over het meisje en het erotische: Magd. von
Tiling, „Psyche und Erziehung der weiblichen Jugend”, Langen-
salza 1928. Carl. Bühler, „Das Seelenleben der Jugendlichen”,
Jena. Idem: „Tagebuch eines jungen Mädchens”, Jena, 1922.

*) Dr W. Stern, „De Puberteitsleeftijd”, pag. 40. Wolters,
Groningen, Den Haag, 1928.

*) Men zie de critiek daarover o.a. bij Dr J. Waterink, „De
Opvoeding tot het huwelijk”, pag. 18 v.v. Wageningen. Ook:
Dr M. C. van Mourik Broekman, „Erotiek en Huwelijksleven”,
pag. 208 v.v. Leiden, 1932.

*) Idem, pag. 76.